

Indhold

Forord	9
------------------	---

DEL I · Kosmos, en forklaring af iagttagelse

1. Uden iagttageren er der intet.	15
Alt sagt er sagt af en iagttager	15
I begyndelsen var forskellen	18
Forklaring af erfaring	21
Selviagttagelsens tidsalder	23
2. Forskellige former for objektivitet.	27
Liv i multiverset	27
En mangfoldighed af verdener	32
Tolerance og respekt	36
Æstetisk forførelse	39
3. Kognitionsbiologi.	42
Sandhedsoplevelsen	42
Et eksperiments epistemologi	43
Hvorfor nervesystemet er lukket	47
Det dobbelte blik	51
At leve er at vide	55
4. Om systemers autonomi.	57
Grænser for ydre determination	57
Organisation og struktur	60
Forståelse af ansvar	64
Det kræver et mirakel	68

5. Hvordan lukkede systemer interagerer.	71
Usandsynlige interaktioner	71
Strukturel kobling	74
Myten om succesfuld kommunikation.	77
Verden opstår i sproget	79
6. Autopoiesis er liv	82
Konfrontation med døden.	82
En fabrik, som producerer sig selv	85
Autopoietiske og allopoietiske systemer.	89
Den anden skabelse	91
7. Historien om en ide.	93
Et begreb kommer på mode.	93
På knæ for Erich Jantsch	94
Mennesket er uomgængeligt	97
Systemteori som verdensanskuelse	98

DEL II • Anvendelse af en teori

1. Psykoterapi.	105
Systemikerens blik	105
To former for forandring	108
Individ og samfund	112
Konstruktion af sygdom	114
2. Pædagogik	118
Opdragelsens paradoks	118
At lytte til sine tilhørere	120
Perception og illusion	123
Alle mennesker er lige intelligente	126

DEL III • Historien om en teori

1. Begyndelser og inspirationer.	131
Et barns indsigter.	131

Den varmlodede dinosaur	134
Hvad frøens øje fortæller frøens hjerne	137
2. Tilbage til Chile	141
Konkurrence indebærer afhængighed	141
En outsiders indsigter	144
Tractatus biologico-philosophicus	148
Systemisk visdom	152
Et lands hjerne	155
3. Erfaring med et diktatur.	158
Fremkomsten af blinde pletter	158
Ideologi og militær	160
Magtens afmagt	162
Bevarelse af selvrespekten	166
Møde med Pinochet	169
4. Videnskabens verdener	174
Paradogmet	174
Mellem filosofi og videnskab	176
En iagttagers bemærkninger	179
Erkendelsens døre	181
 DEL IV · En teoris etik	
1. Kærlighedens biologi.	187
Videnskabsmandens to identiteter	187
Tillid til eksistensen	189
Sociale systemer	193
Etik uden moral	197
Forord til den engelske udgave – Heinz von Foerster.	200
Min tak – Bernhard Pörksen.	201
Indledning til den engelske udgave – Humberto R. Maturana, 2004	203
Indledning – Humberto R. Maturana, 2002	208

Forord

På spørgsmål om, hvad der er sandt, peger Humberto Maturana gang på gang på oplevelsen. Og på erfaringen. Måske kan det ikke formelt bevises, at *verden er cirkulær* – men det forekommer sandt, fordi det nøje svarer til vores oplevelse af verden. Vi oplever dagligt uendelig meget mere, end vi kan forklare med årsag og virkning.

Min egen adgang til Maturanas teorier var også stærke oplevelser, da jeg for 10 år siden blev præsenteret for hans tanker første gang. Oplevelser, som bliver storslået vækket til live ved læsningen af nærværende spændstige bog. Denne bog gør mig kort og godt glad i låget at læse. Glad fordi bogen er så velskrevet og velkomponeret. Glad fordi gensynet med *oplevelsen, tanken, systemet, etikken, refleksionen og kærligheden* – nøglebegreber i Maturanas produktion – forekommer let og ligetil. Eller naturligt med et begreb fra denne bogs univers.

Nu er det sådan, at de færreste vil beskrive adgangen til Maturanas teorier som let og ligetil. Om end han selv postulerer, at hans ideer ikke er vanskelige at forstå. De er simpelthen vanskelige at acceptere. Sådan var det også for mig. Det var både vanskeligt at forstå og acceptere ordet *autopoiesis*, da det dukkede op på en flipover-tavle. Jeg var på systemisk konsulent- og lederuddannelse og blev bedt om at læse *Kundskabens Træ*. Vanskelighederne stod imidlertid ikke i vejen for andre oplevelser. Kildrende fornemmelser. Nysgerighed ved den første berøring. Måske jeg her for alvor begyndte at forstå anerkendelse som livsforudsætning. Jeg blev også berørt, fordi ”de lukkede systemer” og ”objektiviteten i parentes” for mig, nå ja, forekom sand.

Så var jeg for alvor kommet på arbejde. Mange år i Human Ressourcefeltet havde lært mig om subjekter, objekter, motivation og personlighedstest. Mange år på Statskundskab havde lært mig om implementering, policy-analyser og rationalitet. Ideer og epistemologier som kuldsejler i mødet med

Maturana. Jeg husker, måske ikke i fuld overensstemmelse med sandheden, at jeg relativt hurtigt accepterede dette. Netop fordi oplevelsen var så stærk. Men derfra til at skrotte veletablerede sandheder og logikker. Derfra til at kunne gøre noget relevant med disse radikale nye ideer. Ja, der var langt.

I bogen skelner Maturana mellem to grupper mennesker. De, der tænker objektivitet uden at sætte parentes omkring selve begrebets gyldighed. Og de, der tænker objektivitet sat i parentes. Jeg kan i dag konstatere, at jeg som det mest naturlige tilhører den sidste kategori. Jeg kan konstatere, at det for mig har lønnet sig at hænge i for at forstå, hvad denne sætten i parentes gør muligt. Så når jeg skriver *let og ligetil*, så er det, fordi jeg i mødet med denne bog er blevet mindet om, hvad det er, jeg går og gør i min undervisning, mit konsulentarbejde og som leder. Mine erfaringer om, hvad der virker, står i et 1:1 forhold til de svar, Maturana giver på spørgsmål om: hvad skaber forandring, hvad er sprogets funktion, hvad er god pædagogik, hvilke etiske krav må vi stille og i sidste ende – hvad er sandt?

“Fra væren til handlen” udmærker sig ved at gøre materialet tilgængeligt. Dette er med andre ord også en bog for førstegangslæseren. Den tyske videnskabsjournalist Bernhard Pörksen, som interviewer Maturana, har gjort sit hjemmearbejde ualmindeligt godt. Han formår at samle Maturanas nøglebegreber, han formår at sætte disse begreber i idémæssig og historisk kontekst, og så formår han med stor smidighed både at stille udfordrende og understøttende spørgsmål. Alt sammen er med til at skabe en både afvekslende og sammenhængende fremstilling. Det er, synes jeg, en ren fornøjelse at læse.

Og bladre i. Det er selvsagt muligt at læse bogen fra ende til anden. Samtidig viser den gode indholdsfortegnelse tydeligt, hvordan det er muligt at lave sine egne nedslag i bogen efter behov og lyst. Bogen fremstår helstøbt, men der er ikke tale om et samlet ræsonnement, hvor det forrige kapitel er en forudsætning for det næste. Bogen er bygget op omkring 4 hovedafsnit; adgang, anvendelse, historien og etikken. En effektiv måde at disponere interviewets forskellige dele på. I løbet af interviewet stiller Bernhard Pörksen spørgsmål, der har afsæt i Maturanas nøglebegreber. Bogen bliver på denne vis et mindmap, hvor der fra hvert spørgsmål udgår svar, der peger i forskellige retninger og forbinder sig med andre dele af bogen. Den kan altså læses forfra, fra midten og ud eller, hvis man foretrækker det, fra historieafsnittet.

Bogen har naturligt nok stor teoretisk tyngde. Når bogen til trods for

dette ikke fremstår utilgængelig, så er det, fordi de samme begreber undersøges fra flere vinkler, fordi udredningerne kobles til hverdagseksempler og fordi det hele krydres med anekdoter. Det er begavet gjort, med respekt for læserens behov for guidning.

Det er ligeledes en generøs bog, som i kondenseret form præsenterer læseren for Maturanas livsværk. Et livsværk der, ikke mindst, er båret af begrebet autopoieses. Straks fra start bliver læseren inviteret til at tænke med på sætninger som disse; ”uden iagttageren er der intet” og ”alt sagt er sagt af en iagttager”. Implikationerne af disse sætninger er vilde og voldsomme. For det første kan vi kun sige noget med brug af sproget. Der er altså én, der siger noget om verden med brug af sproget. Det, der siges, kan derfor ikke betragtes som objektivt og sandt. Det kan kun betragtes som en beskrivelse. For det andet er den verden, vi siger noget om, ikke uden for os. Den er ikke adskilt fra os. Det vi formår at opfatte som værende noget, vi kan sige noget om, dette ”noget“ er en udskillelse, som kun kan ske i overensstemmelse med vores indre organisering. Pörksen spørger meget passende, om ikke dette er et pessimistisk syn på mennesket. Et isoleret og ensomt menneske lukket ude fra sin omverden. Tværtimod, svarer Maturana. Det er ikke min oplevelse, siger han. Jeg, siger han, oplever at være til stede og forbundet. Budskabet er optimistisk, fordi vi bliver bevidst om vores ansvar. Hvis vi forstår og accepterer teorien, så er der noget uundgåeligt, der møder os. En etisk fordring. Vi kan ikke længere lade, som om vi ikke ved. Vi ved, vi har ansvar for de distinktioner og beskrivelser, vi foretager og deler ud af. Vi ved, at vi er forbundet og derfor må holde øje med effekten af vores handlinger. Vi ved, vi som iagttagere er forpligtet til selvrefleksion.

Det var med udsagn som disse, at Maturana, der blev beskyldt for at være forrykt og at hans teorier var foruroligende, måtte sætte objektiviteten i parentes – (objektivitet). Vi må leve vores liv med overbevisninger. Vi må tro på sandheder. Vi må antage noget objektivt, der korrelerer vores normale oplevelser. Vi kan bare ikke vide, om det ér sådan. Vi er forpligtet til at indse, at det kan være anderledes. Med Maturanas ord må vi være indstillet på at opgive vores egne forestillinger, når der sker noget uventet. Han taler om de lammende virkninger af overbevisninger, hvor vi krampagtigt holder fast, selv om noget uventet sker. Vi gør, med andre ord, mere af det samme, som ikke virker. Vi lammes. I stedet for at gøre noget andet med afsæt i en dyb forståelse for, at også det kan være sandt og ægte.

Her skal man imidlertid ikke tage fejl. For Maturana er det normale normalt. Det sande sandt. Der er masser af fælles godt. Det verdensbillede, han tilbyder os, er ikke et hyperrelativt eller solipsistisk billede. Han forsøger selv, om end tøvende, at kalde det et superrealistisk billede.

Jeg husker tydeligt, at én af mine medkursister for 10 år siden frustreret spurgte: Hvorfor skal jeg læse om salamandere med roterede øjne? Hvorfor skal jeg læse om duer og farvetavler? Hvad fanden har det med udvikling og ledelse at gøre? Maturana undgår selv at svare på det spørgsmål. Han er tværtimod skeptisk over for Luhmanns, Jantschs og New Age-folks brug af hans teorier. Han oplever det som misbrug, der let slører både teorien og sigtet. Selv er jeg mere pragmatisk. Jeg har simpelthen erfaret, at disse teorier er virkningsfulde, og tøver ikke med at anvende dem i min praksis. Når de gode erfaringer samtidig opleves som dybt relevante, så er det, fordi der følger en hel epistemologi med. En ny måde at tænke på. Maturana beskriver selv, hvordan han måtte bruge årtier på at komme hertil – ikke, som han siger, som en ny sandhed, men som et nyt forskningsområde. Nervesystemet som et lukket system. Systemer som strukturdeterminerede. Altså at vi, som levende væsner, kun kan handle i overensstemmelse med nervesystemets struktur. Heraf ideen om passende forstyrrelser, da vi alle er autonome væsener. Forandringer kan ikke forklares ved simpel årsag og virkning. Forandringer sker i en samlet økologi af påvirkninger og effekter.

Jeg ved, at der, i hvert fald i Danmark, har været stor forsigtighed omkring brugen af Maturanas begreb om kærlighed. Men Maturana insisterer. Intervieweren spørger, om ikke begrebet kan give anledning til misforståelser. For Maturana er kærlighed udtryk for den dybe respekt for det andet menneske. Ikke tolerance, som blot er udskydelse af volden og magten. Men respekt, som udtryk for at adskillelsen og forbundetheden er to sider af samme sag. I denne bog følger en række beretninger fra Humberto Maturanas barndom, hvor han hårdt ramt af tuberkulose ved flere lejligheder er tæt på at dø. Det tvinger ham til at tænke over liv og død. Det tvinger ham til at tænke over mennesket. Det gik under læsningen op for mig, hvordan hele hans virke har været præget af ønsket om at sætte mennesket i midten. Et tænkende menneske, som formår at undgå fangenskab. Som en, der deler denne forhåbning, vil jeg hermed overgive ordet til Maturana selv.

Thorkild Olsen, 18. februar 2011